

INGRIPANDETS OLIKA NYANSER

- En analys av begreppet civilkurage

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Introduktion.....	2
Metod, material och kodning.....	3
Att utföra en civilkuragehandling.....	4
Civilkurage; Sammanhang och situationer?.....	5
Rån och kriminalitet.....	5
Nazism och rasism.....	6
Våld mot kvinnor.....	7
Barn och mobbning.....	8
Kampanjer och efterlysningar.....	8
Vittnen och rättssäkerhet.....	9
Visselblåsare.....	10
Civilkurage: Aktörer och mottagare.....	10
Genus.....	10
Individer eller kollektiv.....	11
David vs Goliat.....	12
Risker.....	12
Karaktärsdrag och personligheter.....	13
Syfte med civilkuragehandlingen.....	14
Civilkuragets omfattning och riktning.....	16
Samhälleliga utvecklingar över tid.....	17
Vad innebär detta för begreppet civilkurage?.....	19
Fullständig materiallista.....	22

INTRODUKTION

Begreppet "civilkurage" är ett populärt begrepp, som ofta associeras till särskilt positiva handlingar eller egenskaper hos människor som 'gör det rätta' i svåra situationer. De flesta av oss skulle förmodligen säga att vi uppskattar civilkurage hos andra människor och i samhället. Men som med många andra begrepp som används på olika sätt i olika situationer, är det inte alltid helt tydligt vad som faktiskt avses när vi pratar om det - vad innebär det egentligen att visa civilkurage? Vilken sorts civilkurage uppskattar samhället? I denna text kommer begreppet att undersökas genom en granskning av tidningsartiklar om civilkurage som skrivits under de senaste tio åren i svensk media.

De frågor som kommer att vägleda denna artikel är de följande:

- Vad innebär begreppet civilkurage i en svensk kontext?
- Vilka element är viktiga för att en handling ska klassas som civilkurage?
- Vilka förskjutningar har begreppet genomgått de senaste 10 åren?
- Finns det en entydig bild av hur civilkurage utförs? Finns det element som är undanträngda i diskurser kring civilkurage?

METOD, MATERIAL OCH KODNING

Genom att använda artiklar som kretsar kring begreppet civilkurage, skrivna av de största tidningarna i Sverige under tio års tid, kommer begreppets användningsområden samt utveckling att undersökas. Tidningarna som valts ut är Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Aftonbladet, GöteborgsPosten samt Sydsvenskan. Dessa har valts på grund av deras omsättning samt möjligheterna att söka i deras arkiv. Samtidigt representerar dessa såväl landsomfattande som lokala tidningar, dagspress som kvällspress samt olika politiska positioner. På så vis kan vi försäkra oss om att olika användningsområden för begreppet civilkurage kommer att studeras. Samtliga artiklar som på något sätt använder sig av ordet civilkurage kan givetvis inte tas med på grund av tids- och platsbrist, men

alla artiklar som nämner begreppet har lästs. Vissa har valt borts då de inte behandlar civilkurage mer än i periferin, och den största delen som valts bort har gjort det för att de behandlat samma situation vid upprepade tillfällen. På så vis har ett fåtal artiklar från varje år som kan ses som representanter för de tydligaste trenderna i ordets användning valts ut som material.

För att kunna svara på frågeställningarna som ställs i denna text, kommer en del kontextuella element analyseras i varje artikel. Jag kommer att titta på vilket problem som framställs - vad är det som händer, var är det civilkuraget utförs? I vilken omgivning sker det? Jag är även intresserad av vem som inkluderas i situationen, både vem som utövar civilkuragehandlingen och gentemot vem, samt var händelsen äger rum. För att förstå kontexten ytterligare kommer jag även undersöka storleken på händelsen - det vill säga ifall den riktar sig mot en enskild individ eller en större grupp. Jag är också intresserad av den eventuella riskfaktorn som utövaren av civilkurage utsätter sig för, och hur denna presenteras. Slutligen kommer jag undersöka vad civilkuraget syftar till i dess specifika kontext, och hur utövarens personliga egenskaper konstrueras.

Materialet kommer sedan att kodus i olika teman, vilket är ett vanligt tillvägagångssätt inom diskursanalys (Jorgensen & Phillips 2002: 124). I detta sammanhang har några specifika teman blivit tydligt viktiga, och dessa kommer att presenteras i nästkommande del. Dessa teman har i sin tur blivit indelade i kategorier, som jag har valt att benämna som frågorna när, vem och varför.

ATT UTFÖRA EN CIVILKURAGEHANDLING

I denna del kommer vi att presentera de teman som vi funnit i materialet som beskriver civilkurage. De tre delar som detta kapitel delas upp i, ger en bild av civilkuraget från makro till mikro - det vill säga från det största till det minsta. Genom att först presentera de kontexter och situationer inom vilka civilkuraget utförs, gör vi de strukturella förutsättningarna och platserna för civilkuraget klara för oss. I delen som beskriver kontexter kommer vi framför allt fokusera på de olika situationer som presenteras - var äger civilkuraget rum? Hemma, på gatan, på arbetsplatsen? Detta ger en grund för att

förstå när samhället anser att civilkurage kan utföras och uppmärksammas. I nästa del kommer vi att titta närmare på personerna och grupperna som presenteras i artiklarna, det vill säga vem som är involverad i civilkuragehandlingarna. Denna del handlar på så vis om vem som utför civilkuraget, vem som blir utsatt för handlingen, men också vem handlingen riktar sig till. Handlar det om att tala med den utsatta, eller påkalla hjälp från tredje part? Genom att undersöka vilka som är inblandade, fördjupar vi förståelsen av civilkurage bortom platsen det äger rum på. När vi har specificerat dessa två nivåer, kommer vi att titta i närbild på vad handlingen i sig faktiskt innebär, genom att undersöka dess innehåll. Den sista delen kommer därför att handla om syftet av handlingen, och hur den tas emot. Handlar civilkuragehandlingen om att upplysa allmänheten om oegentligheter, eller om att avvärja en förövare? Genom att fråga sig varför människor använder civilkurage får vi en övergripande bild av hur begreppet används i Sverige. Slutligen, för att gå vidare kommer vi att reflektera kring dessa utifrån ett kritiskt perspektiv - vad säger detta material om begreppet civilkurage i en svensk kontext under de senaste 10 åren?

CIVILKURAGE; SAMMANHANG OCH SITUATIONER?

Detta kapitel kommer att presentera de kontexter som är återkommande i materialet. Jag har delat in de olika situationerna i olika kategorier, som här rangordnas efter hur vanligt förekommande de är för att kunna presentera dem på ett lättbegripligt sätt. Dessa kategorier är inte alltid tydligt avgränsade, utan kan glida in i varandra. Samma artikel kan innehålla olika kontexter och anknyta till dessa på olika sätt, men denna uppdelning gör det enklare att förstå vilka situationer som återkommer i materialet på ett begripligt sätt. Att beskriva olika kontexter är en del i svaret på frågan om vad begreppet civilkurage innebär, vilket inte går att svara på utan att förstå när och hur civilkuragehandlingar presenteras.

RÅN OCH KRIMINALITET

Ett återkommande tema över åren är rån och kriminalitet som misshandel eller trakasserier, lite drygt 20%, det vill säga en femtedel av artiklarna handlade om just detta. I många artiklar handlar civilkuraget om att en tredje person bryter in och säger ifrån, avväpnar eller förhindrar förövaren att genomföra sitt brott. Vid flera olika tillfällen beskrivs dessa handlingar som som 'hjältemodiga' (Dagens Nyheter 2006a). Svenska polisen har delat ut diplom och utmärkelser till folk som jagat rånare och ställt sig i vägen för knivmän (Dagens Nyheter 2006a). Själva handlingen som beskrivs som civilkurage är i de flesta fall hindrande av den kriminella aktiviteten, eller försök till hindrande. De sätt som används för att ingripa, eller utöva civilkurage är blandade, men framför allt handlar det om att avbryta, jaga bort eller avväpna förövaren på olika sätt. Men, det samhälleliga mottagandet ser inte alltid ut på samma sätt. En busschaufför i Jönköping handlingar beskrivs som civilkurage då han ingripit i en misshandel, men hans handlingar bestraffades med varningar från arbetsgivaren då han ej borde lämnat bussen (Sydsvenskan 2006a). På så vis kan liknande handlingar presenteras på olika sätt.

NAZISM OCH RASISM

I den svenska kontexten återkommer motståndet mot nazism och rasism vid många tillfällen i diskurserna kring civilkurage. Såväl när det berättas historiskt om människor som engagerat sig mot Nazityskland under 1930- och 1940-talen som i dagens Sverige när folk visar sin avsky mot nynazistiska rörelser hänvisas ofta till vikten av civilkurage för att göra motstånd mot dessa rörelser (Aftonbladet 2016b; Sydsvenskan 2016b; Svenska Dagbladet 2010a). Detta blir allra mest tydligt i debatten om "damen med handväskan". Denna kvinna, som egentligen heter Danuta Danielsson, som svingade sin handväska i huvudet på en demonstrerande nazist i Växjö under 1990-talet och förevigades av en fotograf i det ögonblicket. I fler artiklar hänvisas denna händelse som sinnebild av det svenska civilkuraget (Dagens Nyheter 2014b). Denna bild blev staty under 2015 och en stor debatt blossade upp kring gränserna mellan våld och civilkurage. Även motståndet mot rasism återspeglas, framför allt under de senare åren i materialet, som ett tillfälle att

uttrycka sitt civilkurage (Svenska dagbladet 2015b). Här talas det framför allt om att säga emot, att möta rasistiska åsikter och att stå upp för andra förtryckta och diskriminerade grupper genom till exempel att den "enskilda människan tar ställning och har civilkurage nog att markera mot rasistiska incidenter i vardagslivet" (Sydsvenskan 2014b). Demonstrationer och liknande kollektiva evenemang beskrevs i materialet, men även i dessa framhölls individers egna ställningstaganden (ibid). En tematik som ofta presenterades i relation till antirasism var frågan om asyl och flyktingar, i vilken civilkuraget representerade handlingar för att underlätta livet för människor som flytt. Även detta var mer tydligt under de senare åren i materialet, och kunde ha med bland annat vård, asylrättslagstiftning eller demonstrationer för en generös asylpolitik att göra. I en artikel presenteras de senaste årens flyktingsolidaritet som civilkurage. Efter att asylrättsaktivister blivit anklagade för människosmuggling i Danmark skriver Dagens Nyheter att "civilkurage är en nödvändig krydda i alla samhällen. Det knackar på dörren, där utanför står en medmänniska i behov av en säng och ett mål mat, man öppnar dörren och delar med sig även om man innerst inne vet att det mycket väl kan strida mot 59:e paragrafen 8:e kapitlet i utlänningslagen. Sedan tar man straffet och välkomnar debatten" (2016b). Här hamnar civilkuragehandlingen i en juridisk gråzon, då det här är uppskattat att faktiskt bryta mot lagen då det handlar om att visa empati och solidaritet med en medmänniska.

VÅLD MOT KVINNOR

Trakasserier, våldtäkter och våld mot kvinnor är situationer där civilkurage ofta lyftes fram inom materialet. Dessa är ofta återkommande i de fall där utövarna har tilldelats priser eller utmärkelser för sitt agerande (tex Aftonbladets kampanj Svenska Hjältar och regionala polismyndighetens diplom och utmärkelser). Ingripandet är ofta detsamma som när det kommer till kriminalitet och rån, det vill säga ett försök att avvärja eller avbryta förövaren, men anledningen till att vi har valt att särskilja dessa kategorier är att i denna är kvinnan ett offer just eftersom att hon är kvinna. Att särskilja på våld som används för rån eller i bråk med det våld som riktar sig specifikt mot kvinnor är viktigt, då våld mot kvinnor utövas till 100% av män i materialet. Brotten har på så vis en könad

aspekt - de begås mot kvinnor av män. Våldet har därför en en könad aspekt; det är ofta sexuella kränkningar eller kvinnofridsbrott som avses (GöteborgsPosten 2015a; Aftonbladet 2008b; 2016b). I dessa fall lyfts oftare handlingen som ett "hjältedåd" (Aftonbladet 2015b). Även om diskurser om hjältemod är närvarande även i andra sammanhang, är det påtagligt tydligt då det kommer till våld mot kvinnor. Axel, 21, som ingrep då en våldtäkt skulle ske säger till Aftonbladet "[m]ånga pratar om civilkurage. Andra säger hjälte. Men jag ser mig inte som det [...] I min värld måste man göra något åt det om man ser en människa i nöd" (2015b). Ofta innefattar dessa situationer män som förövare och kränkningarna kan ske såväl på gatan, i lokaltrafiken eller hemmet.

BARN OCH MOBBNING

Skolan och miljöer där barn under 18 ofta vistas är återkommande kontexter som beskrivs i relation till civilkurage. Vid flera tillfällen talas om mobbning, elakheter mellan barn samt mellan barn och vuxna beskrivs som tillfällen där civilkurage behövs och utövas. I flera fall beskrivs situationerna snarare som långt gångna processer, snarare än tillfälliga händelser, och civilkuraget blir på så vis också ett flertal aktioner eller ingripanden (Sydsvenskan 2007a; GöteborgsPosten 2010a). Här beskrivs oftare på så vis ett behov av civilkurage, som då symboliseras genom vad som saknas i situationer av mobbning. Ett exempel på detta är från Sydsvenskan då dåvarande skolminister menar att mer resurser behövs till förebyggande arbete, men att "inga pengar eller lagar i världen räcker om inte vuxenvärlden visar civilkurage när saker och ting inträffar" (Sydsvenskan 2010b) Civilkuraget här handlar likväl om enskildas aktioner - att till exempel våga stå upp mot mobbare som enskild elev - men också om vilka strukturer och vilka diskurser som skolan behöver skapa för att enskilda ska våga göra detta.

KAMPANJER OCH EFTERLYSNINGAR

Ibland är inte civilkuraget presenterat som en direkt handling. I många artiklar beskrivs kampanjer mot våld, rasism, mobbning eller liknande som civilkurage eller främjande av detsamma. Efter att en ung man mördats i Stockholm startade den nuvarande politikern Anton Abele en antivåldskampanj som uppmärksammades i media som en handling av

civilkurage (Dagens Nyheter 2007b). I dessa avseende är civilkuragehandlingen inte riktad mot en specifik situation, utan snarare en uppmaning till allmänheten om att ingripa när saker händer. I detta avseende blir civilkuraget snarare ett kollektiv inställning, som byggs genom proaktivt arbete och inte blixthandlingar, som i många andra avseenden.

Inom denna kategori faller även de artiklar där kränkningar, övergrepp eller misshandel redan har skett och civilkurage eftersöks i efterspelet. Vid flera tillfällen eftersöks vittnen med motivationen att 'de behöver visa civilkurage', eller så beklagar sig folk över bristen av civilkurage då ingen ingrep i brottet (Aftonbladet 2012; Aftonbladet 2014b) I ca 30% av artiklarna, det vill säga en tredjedel av de som talar hamnar inom denna kategori, eftersöks civilkuragehandlingar. Det är med andra ord relativt vanligt att civilkuraget presenteras även i sin frånvaro. Samtidigt finns parallellt med detta en problematisering av civilkuragehandlingar, som i vissa avseenden inte uppmuntras (Svenska Dagbladet 2014b). Detta presenteras ofta från figurer inom polis- eller rättsväsende som menar att civilkuragehandlingar, som att ingripa i ett överfall, ibland kan vara såväl farliga för den egna hälsan som problematiska rent legalt (Aftonbladet 2007b; *ibid*). Att ingripa kan innebära att man själv begår till exempel våldsbrott, varför dessa personer menar att avgöra när det är 'rätt' att ingripa och inte.

VITTNEN OCH RÄTTSSÄKERHET

Att vittna om händelser man sett eller upplevt beskrivs också som en akt av civilkurage i delar av materialet. Ofta handlar det om att träda fram som vittne i en strikt juridisk kontext, till exempel i en domstol. Men det kan också handla om att berätta om man till exempel sett mobbning i en skola eller andra övergrepp på sin arbetsplats (Sydsvenskan 2008a; Sydsvenskan 2013a; GöteborgsPosten 2013b). Detta tema överlappar ibland med temat rån och kriminalitet, då det ofta kan vara så att de som träder fram som vittnen ingrep i situationen. Här kopplas akten av civilkurage starkt till att inte låta en kriminell eller kränkande gärning gå ojord, och civilkuraget stärker på så vis rättssystemet eller den interna strukturen på arbetsplatsen. Men det handlar även om att inte låta till exempel kriminella gäng eller maffiaverksamheter hota rättssäkerheten. Detta

exemplifieras av en ledare i GöteborgsPosten som menar att "generellt bör man kunna förvänta sig ett betydande civilkurage av de rättsvårdande myndigheterna. Poliser, advokater, åklagare och domare skall upprätthålla rättsstaten. Då får de inte vara lättskrämda" (2010c). På så vis ses civilkuraget som något som behövs för att Sveriges juridiska system ska fungera, vilket är en intressant kontrast till de tillfällen, till exempel i relation till asylrättsaktivism, då civilkuragehandlingen kan vara direkt illegal.

VISSELBLÅSARE

Ett tema som är starkt förknippat med att vittna, men samtidigt har andra konnotationer är det så kallade visselblåsandet. Detta är ett begrepp som blev vanligt i svensk media efter bland annat Julian Assange eller Edward Snowden, och innebär att man inifrån en enhet vittnar om olika former av negativa företeelser så att omvärlden får kännedom. Visselblåsarna beskrivs i artiklarna som utövare av civilkurage, då de mot strömmen vågat påtala de fel och brister som finns i den verksamhet de är verksamma i. Detta exemplifieras såväl genom läckor av hemlighetsstämplade dokument till Wikileaks (Svenska Dagbladet 2012b) även i betydligt mindre omsättning - sjuksköterskor som ringt varningsklockor då patientsäkerheten i deras verksamhet riskerats (Dagens Nyheter 2012b). Det finns även element av detta riktat till tjänstemän inom offentlig verksamhet, bland annat att visa civilkurage genom att anmäla bidragsfusk (GöteborgsPosten 2006b). I dessa avseenden ses civilkuraget också som ett sätt att gå mot strömmen, men i detta sammanhang genom att motverka maktmissbruk inom den offentliga sektorn.

CIVILKURAGE: AKTÖRER OCH MOTTAGARE

Denna del handlar om vem som inkluderas i civilkuragehandlingen som presenteras i materialet. Genom att undersöka såväl subjekt som objekt, det vill säga vem som utför handlingen och vem den riktas mot, skapar vi en mer djuplodande bild av hur civilkuraget presenteras i svensk media.

GENUS

När det kommer till civilkuragets subjekt, det vill säga den som utför handlingen, är könsfördelningen väldigt jämn. Det finns en lätt övervikt av män i de sammanhang då civilkuragehandlingen handlar om handgripliga ingripanden i våldsamma situationer, och en lätt övervikt av kvinnor i de sammanhang som handlar om asyl- och flyktingpolitik. I övrigt finns inga tydliga tendenser i materialet. Då det kommer till objekten, det vill säga de utsatta, syns en tydlig överrepresentation av kvinnor. Tidigare i artikeln har kontexten 'våld mot kvinnor' presenterats, vilket är en viktig del av genusaspekten av aktörskapet i relation till civilkurage. Kvinnorna i materialet är på så vis ofta offer, i underläge. Samtidigt finns en specifik framställning av de kvinnor som utövar civilkuragehandlingar, där deras kön framhävs - ett tydligt exempel på detta är återigen Danuta Danielsson som kallas "damen med handväskan" (Dagens Nyheter 2014b). Denna händelse ringas in genom "hon höjde sin handväska och slog till en skinnskalle bakifrån. Det var en demokrat mot en nazist. En kvinna mot en man. Den svaga mot den starke" (Aftonbladet 2015c). På så vis betonas könet som viktigt i handlingen, vilket är en aspekt jag kommer utveckla i nästa kapitel. Materialet har även granskats ur ett HBTQI-perspektiv, men dessa grupper är mycket sällan återkommande. Det som är intressant är att dessa grupper, trots att de inte återkommer ofta i materialet, alltid är aktiva subjekt. I en artikel skildras feministen Karin "Kakan" Hermanssons konst om hatbrott mot lesbiska (Sydsvenskan 2011) och i en annan en demonstration mot den homofoba artisten Sizzla (Aftonbladet 2011). Denna grupp framställs alltså som de som utför civilkuraget och gör på olika sätt motstånd mot de strukturer som förtrycker dem.

INDIVIDER ELLER KOLLEKTIV

I de allra flesta kontexter genomförs civilkuragehandlingarna i materialet av individer. Oftast handlar det om en ensam person som ingriper i en specifik situation, för att sedan uppmärksammas för sina handlingar. Civilkuraget ses på så vis oftast som något enskilda individer uppbådar i svåra kontexter - det kan handla om att ingripa och avleda en trängd situation. Det finns även element av kollektiva handlingar, men dessa har oftast en

annan karaktär än de vanligaste situationerna som presenteras i materialet. Som tidigare nämnts så beskrivs ibland civilkuraget i materialet som en samhällsinställning, som en delad uppfattning om vad som är rätt och fel, till exempel att ingripa mot mobbning (Sydsvenskan 2010b). I dessa avseenden blir civilkuraget istället en gemensam angelägenhet, ett ställningstagande som såväl avser grundläggande inställningar hos människor i allmänhet som det direkta ingripandet.

Då det kommer till politiska handlingar som till exempel motstånd mot nazism är individen viktig för idén om civilkurage. I samtliga artiklar beskrivs individuella insatser mot rasism eller nazism, såväl i vardagen som under demonstrationer. Trots demonstrationernas kollektiva natur, är det inte samlingen i sig som representerar civilkurage, utan istället handlingar som enskilda individer utför - även här är damen med handväskan ett bra exempel.

DAVID VS GOLIAT

I många avseenden beskrivs civilkuraget som ett sätt att stå upp gentemot en övermakt - denna kan vara såväl en beväpnad rånare som ett korrupt system (Dagens Nyheter 2006a; Svenska Dagbladet 2012b). Detta är naturligtvis återkommande i sammanhang då det talas om visseblåsande (Dagens Nyheter 2012b). På ett misskött vårdhem i Skåne låts inte undersköterskorna ringa ambulanser trots att patienterna far illa, och då beskrivs de fall när de ändå gör detta som en handling av civilkurage - som kan kosta. I Sydsvenskan skrivs det att kvinnan som larmat ambulans är "undersköterska och [...] vet vad det innebär att sätta sig upp mot en överordnad. När hon tidigare arbetade på ett vårdboende valde hon vid ett tillfälle att tillkalla ambulans mitt i natten. [...] Nästa dag blev jag inkallad till chefen och utskälld, berättar hon" (2008a). Här ställs kvinnans handling mot systemet inom vilket hon arbetar. I andra sammanhang kan personens kön och ålder betonas för att ge samma intryck. Då ett gäng unga tjejer ingrep i en misshandel i Stockholm framhåller Aftonbladet tjejernas ålder, då alla var kring 13-14 år. En av de ingripande säger också "Det var ingen runt omkring som ringde polisen, det var bara vi som gjorde något. Vi blev besvikna på att ingen vuxen hjälpte utan att vi tonåringar fick gå emot honom" (2016a). På så vis framställs deras handling som något

som skett mot alla odds, trots deras unga ålder. Materialet visar därför på flera ställen att handlingen ofta ses som något som kommer underifrån och slår uppåt, vilket också betonas i de olika artiklarna på bland annat de sätt jag presenterat.

RISKER

I flera fall är civilkuragehandlingen förenad med risk. Dessa risker kan se olika ut beroende på vilken situation det handlar om. I sammanhanget som nämndes i förra avsnittet, då en undersköterska påkallade ambulans, handlar risktagandet om sociala och arbetsrelaterade säkerheter. Genom att utöva civilkurage riskerade hon att inte få jobba kvar på sin arbetsplats. Detta är även fallet för andra visselblåsare, som riskerar såväl social status som inkomst (Svenska Dagbladet 2012b; Dagens Nyheter 2012b). Men desto vanligare är fysiska och psykiska risker. I flera av fallen där människor ingripit i rån, misshandel och övergrepp finns tydliga fysiska risker för den ingripande. Då civilkuraget är mer handgripligt och då det handlar om att avväpna förövaren, eller förändra situationen genom att jaga bort våldsverkarna, är de fysiska riskerna desto större. I ett tidigare nämnt sammanhang blev en man misshandlad då han ingrep i ett våldtäktsförsök (Aftonbladet 2015b), och vid andra tillfällen hänvisas till rädslan för att bli utsatt om man själv ingriper. Detta kan ta sig uttryck i olika nivåer; en kvinna som talar om trakasserier mot romer för Sydsvenskan menar att det är brist på civilkurage som får folk att inte ingripa när de bevittnar detta. Samtidigt säger hon själv nog inte hade ingripit en dylik situation - vilket antyder att de sociala och fysiska riskerna får människor att avstå från att handla i vissa situationer (Sydsvenskan 2014b). På så vis är risktagandet också ett närvarande element i civilkuragehandlingen. Om vi utgår ifrån att de som visselblåser, ingriper i såväl misshandlar som våld mot kvinnor utsätter sig själva för en risk, och lägger till de artiklar där risken skrivs fram uttryckligen så uttrycker nästan 50% av artiklarna en risk med ingripandet, vilket är en tydlig indikation på att risktagandet är starkt närvarande i många civilkuragesutövanden.

KARAKTÄRSDRAG OCH PERSONLIGHETER

Ofta i de artiklar som beskriver civilkurage beskrivs också människorna som ingripit i olika situationer. Beroende på vilken kontext de befinner sig i beskrivs de olika, men enbart det faktum att de uppmärksammas med en tidningsartikel antyder att den handling de gjort uppskattas av delar av samhället. Ofta påtalas till exempel mod, eller åtminstone att personen som ingriper gör det som en ryggmärgsreflex. "Jag tänkte inte" återkommer när folk har ingripit i praktiska situationer (Aftonbladet 2016a). Detta paras ofta med plikt-känsla, att civilkuragehandlingen är närmast en samhällsplikt. En man som ingrep och försökte släcka en brand i en förskola i Göteborg säger "Det är inte bara statens och polisens sak att ingripa, det är allas skyldighet. Tyvärr fungerar det inte på det viset" (GöteborgsPosten 2007a). Det handlar på så vis oftare om ryggmärgsreflexer hos de enskilda personerna, snarare än kunskap om ingripanden eller erfarenhet av att ha gjort liknande saker tidigare. Civilkuraget presenteras snarare som en egenskap som kombinerar plikt-känsla och mod hos de enskilda individerna.

CIVILKURAGE; SYFTEN OCH UTVECKLING?

I detta avsnitt kommer jag gå på djupet med vad en civilkuragehandling faktiskt innebär. Efter att ha undersökt när det händer och vem som är involverad vill jag specificera vilket uttryck handlingen tar sig. Vem riktar den sig till, hur stor är gruppen som den riktar sig till, vilken taktik används? Genom att undersöka dessa frågor kommer vi kunna förstå närmare vad själva handlingen innebär och innehåller för att klassas som en civilkuragehandling.

SYFTE MED CIVILKURAGEHANDLINGEN

I materialet finns många olika sätt att utföra civilkurage på. Som vi redan sett kan civilkurage uttryckas i såväl direkt våldsamma situationer, som på arbetsplatsen eller i

efterspelet av ett brott. På så vis används flera olika taktiker för att utöva civilkurage.

När det kommer till direkta ingripanden i situationer med överfall, våld eller trakasserier är det vanligaste att både påkalla uppmärksamhet och avvärja förövaren på ett eller annat sätt. De unga tjejerna som ingrep i en misshandel säger att de "började skrika och putta på honom" (Aftonbladet 2016a). I vissa sammanhang går avvärjandet även över i involverande av myndigheter, oftast polisen. En man som ingrep i ett våldtäktsförsök brottade ner förövaren och höll fast honom tills polisen kom till platsen och kunde gripas (Dagens Nyheter 2010a). Vid ett annat tillfälle har ingripande lika delar av avvärjande av förövaren som skyddande av offret. En busschaufför ingrep i en misshandel barn emellan, genom att fysiskt stoppa slagen och sparkarna (Sydsvenskan 2016a). Här används inte våld mot förövarna, med all största sannolikhet då dessa är barn, medan förövarna ändå avvärjas genom att en vuxen bryter in. Väldigt sällan påtalas att de ingripande har försökt medla mellan förövaren och offret, det vill säga att försöka tala med de inblandade i situationen för att få förövaren att antingen byta fokus eller för att denne ska ändra uppfattning om sin handling. Gissningsvis beror detta på att situationen tolkats som akut och då har ingriparna resonerat att handgripligheter behövs.

I andra situationer som inbegriper barn, framför allt mobbning, handlar civilkuraget framför allt om såväl försöka skapa en dialog mellan offer och förövare, samt att involvera vuxna människor i beslutsfattande positioner. Här försöker man även att förändra konfliktsituationen, fast i ett långsiktigt perspektiv. Ofta framställs civilkuraget i relation till mobbning som markeringar om att mobbarens beteende inte är okej (Sydsvenskan 2007a). Detta går att förstå som en enskild protest, att de vuxna sätter ner foten och säger ifrån, men vid få tillfällen nämns konkreta åtgärder. I relation till mobbning framstår bristen på civilkurage i materialet som väldigt påtagligt, och det är ofta oklart vad det exakta syftet är i och med att själva markerande i sig oftast är det som beskrivs.

När det kommer till situationer som har att göra med nazism och rasism handlar civilkuraget också om att stå upp för vad som är rätt genom markeringar och protester. Dessa kan ta sig uttryck genom organiserade manifestationer mot utvisningar (GöteborgsPosten 2011a), eller att vägra att låta rasistiska uttalanden stå oemotsagda (Sydsvenskan 2014a). Då det kommer till större manifestationer går det även att anta att

dessa har som mål att involvera utomstående, eftersom att dessa ofta riktar sig till allmänheten i stort eller till specifika människor på maktpositioner. Men samtidigt begränsas civilkuragehandlingen till själva markeringen och närvaron i sig (Göteborgsposten 2011a). Detta får även antas vara fallet med den nu vid flera tillfällen omnämnda damen med handväskan, vars handling inte är helt enkel att placera. Syftet med denna handling kanske inte främst var att avvärja eller få förövaren - den demonstrerande nazisten - att ändra sig, och det var heller inte ett påkallande av uppmärksamhet till myndigheter eller åskådare. Civilkuraget här handlar snarare om att protestera och säga ifrån, men på ett annat sätt än vid tidigare nämnda kontexter.

Vid få tillfällen handlar civilkuragehandlingen om att involvera utomstående personer direkt då handlingen sker. Detta är snarare en konsekvens av ett avvärjande eller fysiskt ingripande mot förövare, att andra människor ser och uppmärksammar vad som sker. Men då åskådare nämns är det ofta i relation till brist på civilkurage. I en artikel beskrivs en bilolycka, och då en polis anländer till platsen ser han att "många civila bilister redan skyndat ur sina fordon. Men inte för att hjälpa till – utan för att filma" (Aftonbladet 2014b). På så vis, framstår utomstående lika gärna som ett problem som en möjlig lösning på situationen.

Myndigheters involvering i olika situationer är också ett återkommande syfte till civilkuragehandlingarna. I många av de ovan nämnda exemplen, som vid ingripande i våldshandlingar och trakasserier, handlar det om att få polis på plats så att brottet kan lagföras. Men civilkuraget riktar sig inte till rättsväsendet i alla sammanhang. I de asylpolitiska fallen, som till exempel då asylrättsaktivister anklagats för människorsmuggling, handlar det snarare om att komma så långt bort från myndigheternas radar som möjligt. Civilkuragehandlingen befinner sig här i en juridisk gråzon, eller är direkt illegal, och därför vill de som utför handlingen snarare stötta och hjälpa de utsatta samt upplysa en allmänhet om vad som sker än att involvera myndigheter (Dagens Nyheter 2016b). Det går därför att förstå civilkuragets syfte som olika beroende på vilken sida om lagen det befinner sig på - i vissa sammanhang syftar civilkuraget till att upprätthålla lagen och i andra till att bryta den.

CIVILKURAGETS OMFATTNING OCH RIKTNING

I och med att civilkuragehandlingarnas syften skiljer sig, skiljer sig också omfattningen på handlingen. Med storlek, menar jag här hur många personer handlingen riktar sig till. Riktar sig handlingen enbart till en person, förslagsvis en förövare, är handlingen begränsad i tid och rum. Men riktar sig handlingen till ett samhälle i allmänhet, som till exempel genom en kampanj, är handlingen större då den når fler personer över längre tid. I de sammanhang då våldsbrott ska hindras genomförs civilkuraget framför allt för att undsätta den utsatte genom att få förövaren på flykt eller att avvärja denne. Men civilkuragehandlingarna kan även riktas till de rättsinstanser som tar vid. Det går därför att förstå framför allt som en insats på individnivå, eftersom det händer direkt mellan olika personer, samtidigt som efterspelet ofta kommuniceras till större grupper. När väl rättsinstansen har kopplats in, är det i vissa fall de som kommunicerar handlingen till samhället och en större grupp. Diplomutdelningar och medial uppmärksamhet är inte ovanligt, och i och med denna går det att tolka handlingar i två nivåer (Dagens Nyheter 2007a). Först handlingen i sig, och sedan hur det används som exempel i samhällsdebatten.

När det kommer till kampanjer och efterlysningar har dessa alltid som syfte att kommuniceras till stora grupper. Poängen med handlingen är att den når många personer och inte bara de direkt inblandade, som till exempel förövare och utsatt. I dessa fall handlar det om att ingjuta känslan av civilkurage som något som bör finnas i hela samhället, i relation till något som har skett (Dagens Nyheter 2007b). Detta gäller även de fall av visselblåsande som presenteras, då dessa handlar om att få allmänhetens uppmärksamhet för att kunna sätta press på de institutioner som behöver förändras. Ett exempel på detta är Demensförbundets pris som tilldelades en sjuksköterska som larmade om missförhållanden på sin arbetsplats (Dagens Nyheter 2012b). I detta fall så försökte ledningen i Carema som ägde äldreboendet sjuksköterskan i fråga arbetade på att tysta ner henne, genom att skriva om hennes rapporter och förmildra hennes utsagor. På så vis fick hon gå till media och försöka få ut budskapet om missförhållanden på andra sätt, vilket hon senare prisades för. På så vis är visselblåsande ett tydligt exempel på hur civilkuraget kan riktas mot ett samhälle i stort.

SAMHÄLLELIGA UTVECKLINGAR ÖVER TID

Genom att titta på vilka tematiker och uttryck som civilkuraget visar sig genom över tid, går det att se hur användandet av begreppet utvecklats under årens lopp mellan 2006 och 2016. De tydligaste utvecklingarna handlar om vilka kontexter civilkuraget uttrycks inom. Det är tydligt att aktuella händelser påverkar vad som presenteras som civilkurage. Genom alla år återfinns våld och kriminalitet samt våld mot kvinnor i lika stor utsträckning. Det skrivs dock mer om mobbning under de tidiga åren, 2006-2009, än under de senare åren. Under de tidiga åren återfinns även fler uppmaningar om att vittna, vilket kan kopplas till att en kvinna som uppträdde som vittne under 2007 sedan misshandlades på grund av detta (Dagens Nyheter 2007a). På så vis hamnar rättssäkerhet, mod och vilja att vittna mot organiserad brottslighet i centrum. Under 2007 dödades även en ung man i Stockholm, något som satte det direkta ingripandet på kartan under denna period (Dagens Nyheter 2007b). Under denna period talades det på så vis oftare om direkt ingripande, genom bland annat Anton Abeles anti-våldskampanj som uppmärksammades stort under denna period.

Under 2008-2012 är visseblåsandet på kartan i många sammanhang. Under dessa år avslöjades hur olika vårdföretag misskötte sina patienter, och detta gav ringar på vattnet vilket då många började berätta om vanskötsel på sina arbetsplatser (Sydsvenskan 2008b). Under denna period blev även Chelsea Manning och Julian Assange hushållsnamn, då de läckte dokument om USAs krigsföring. Därför diskuteras visseblåsande framför allt under denna period.

Under de senare åren, 2014-2016, blir asylpolitik och rasism betydligt vanligare teman än vad de varit tidigare år. Demonstrationer mot Sverigedemokraterna, statyn av damen med handväskan men också en större diskussion om rasism gör att dessa teman återkommer oftare i materialet. Detta leder också till att civilkuraget i denna kontext inte alltid ses som något som upprätthåller rättssystemet - vilket är centralt under åren då modet att vittna diskuteras. Eftersom flera av situationerna kring rasism och nazism innehåller lägen då civilkuraget kan vara olagligt återkommer diskussioner om var gränserna faktiskt går för när man bör utöva civilkurage (Sydsvenskan 2015b). Under de senare åren återkommer även kvinnor som subjekt i större utsträckning än tidigare år.

Detta innebär att kvinnors civilkuragehandlingar oftare framställs under denna period (GöteborgsPosten 2016b; Aftonbladet 2014a, 2016a, 2016b). Genusaspekten får ytterligare en dimension då 2016 är första gången som övergrepp mot kvinnor i offentliga miljöer, specifikt musikfestivaler, diskuteras som en fråga relaterad till civilkurage (Dagens Nyheter 2016b).

VAD INNEBÄR DETTA FÖR BEGREPPET CIVILKURAGE?

Efter att ha presenterat de olika element av civilkurage som finns i materialet, kommer jag i denna del att reflektera och sammanställa diskursen kring civilkurage, och försöka skapa en bild av hur diskursen kring denna term ser ut. Vad innebär de olika fokuserna, på vilket sätt används begreppet i svensk media? Dessa frågor går förstås inte att svara på fullt ut, eftersom alla artiklar där civilkurage nämns inte har undersökts, men några avslutande reflektioner kan ändå göras av det material som presenterats.

Ett element som förhåller sig ambivalent till civilkurage är juridik. Civilkuraget ses i vissa fall som ett "sunt förnuft" som står över lagar och regler i samhället. Det kan också vara så att en civilkuragehandling, som i sin kontext ses som ett hjältedåd vilket ofta är fallet specifikt då det kommer till handgripligheter (till exempel de som ingriper i misshandel eller rån genom att själva utöva våld mot förövaren), i en annan kontext hade setts som brottsligt. Att handgripligen avvärja en rånare innebär ett visst mått av direkt våld, något som givetvis motiveras av att handlingen innebär att ett brott inte kan utövas. På så vis visar civilkuragebegreppet hur samhället skapar kollektiva regler som hamnar över de juridiska lagarna vid tillfällen då vi kollektivt tycker att ändamålet helgar medlen. Detta blir extra intressant då vi lägger till aspekten av till exempel asylrättsaktivism (Dagens Nyheter 2016b). Solidaritet med flyktingar beskrivs i materialet som uttryck för civilkurage, och i samtliga sammanhang som något positivt, men samtidigt som något som bryter mot lagen. I denna kontext är det svårare att komma undan lagen även om handlingen i sig anses som "god". Jämför vi den situation i vilken asylrättsaktivister anklagades för flyktingsmuggling mellan Danmark och Sverige med att brotta ner en potentiell våldtäktsman (Dagens Nyheter 2010a) så är det tydligt att civilkuraget straffade

sig i den första exempel, men inte i det andra. Det går att tolka detta på flera olika sätt, och att vidga perspektivet från ett enbart juridiskt till ett politiskt perspektiv kan göra saker klarare. Genom att tänka på de politiska implikationerna av de olika händelserna så kan civilkuragets otydliga relation med juridik kanske bli lite tydligare - det finns inga politiska intressen i att stoppa människor som ingriper i rån och misshandel, men då folk bryter mot lagen för att solidarisera sig med flyktingar, så behöver politiken säga ifrån. På så vis kan två handlingar som båda bryter mot lagen, båda klassas som civilkurage och därför på något sätt som "sunt förnuft" få helt olika juridiska implikationer.

En annan aspekt som är slående när materialet granskas är att i de allra flesta fallen handlar civilkuraget om individer. Även i de fall där kollektiva aktiviteter presenteras, som demonstrationer, så presenteras civilkuragehandlingarna som något individuellt. Som redan nämnts så behandlas ofta personerna som hjältar med specifika karaktärsdrag (Aftonbladet 2016a). Detta går förstås igen i de utmärkelser och diplom som ges till enskilda individer, eller bara genom Aftonbladets kampanj för civilkurage som kallas "Svenska Hjältar". Samtidigt finns emellanåt en representation av civilkuraget som en generell känsla som gror i samhället, vilket blir tydligt i efterlysningar och kampanjer (Dagens Nyheter 2008a). På så vis finns en viss spänning mellan det individuella och det kollektiva när det kommer till civilkurage - samtidigt är det kollektiva definitivt inte lika starkt framträdande som de individuella handlingarna. Genom att mod och ryggmärksreflexer hos de personer som utfört civilkuragehandlingarna framhävs, blir diskursen om individualism ännu tydligare i materialet - samtidigt som de tillfällen då civilkurage hanteras som något kollektivt är det oftast på grund av att det saknas (till exempel i mobbningsituationer). Detta kan förstås genom att det är svårare att peka ut en enskild individ som inte har ingripit i en situation då de 'borde' ha ingripit, men att de som har visat civilkurage uppmärksammas för att visa exempel på beteende som samhället uppskattar. Detta innebär att den rådande diskursen kring civilkurage framför allt handlar om individuella ingripanden och karaktärsdrag, snarare än något som personer i samhället konstruerar tillsammans.

Att det finns vissa genusaspekter kring begreppet civilkurage är tydligt. Då kvinnor ingriper ses de ofta som att de ingriper från ett underlägen - den stora uppmärksamheten för "damen med handväskan" är givetvis det tydligaste exemplet på

detta. Även de unga flickor som ingripit i en misshandel visar att kvinnors ingripanden målas upp på ett annat sätt, med mer fokus på kvinnornas kön. På så vis ses kvinnornas ingripanden som speciellt hjältemodiga, eftersom de får antas slå ännu mer underifrån än män när det kommer till handgripliga interventioner. Detta kan givetvis stämma, men materialet visar en viss fascination för framför gamla och unga kvinnors ingripanden. Parallellt med detta så finns en hel kategori med ingripanden i brott mot kvinnofriden - rent procentuellt så är kvinnor oftare närvarande som offer än som ingripare (ca 12% jämfört med ca 5%). Samtidigt problematiseras detta inte under ett enda tillfälle förrän 2016 - vilket är första gången det talas i materialet om kvinnors utsatthet i offentliga rum, som musikfestivaler, som en fråga för civilkurage generellt och inte enbart på ett individuellt plan. Genusaspekten på materialet går givetvis att förstå på många olika sätt, men det är tydligt att kvinnor position är väldigt annorlunda än mäns i civilkurages olika avseenden. Genusstrukturer och normer som gör att kvinnor oftare ses som offer eller som svaga påverkar även diskurserna kring civilkurage genom de exempel som påvisats ovan.

Olika kontexter för civilkurage blir som presenterats mer eller mindre vanliga över tidens gång. Under åren 2006 till 2009 så var direkta ingripanden i våldsbrott och mobbning betydligt mer förekommande än under de senare åren. Under senare år var rasism och flyktingsolidaritet betydligt vanligare - vad säger detta om civilkuraget i samhället? Är det för att problemet blir större, eller är det för att det rapporteras oftare om det? Dessa frågor går genom materialet inte att göra annat än spekulera om, men det finns helt klart tydliga trender. Våldsbrott är genom åren något återkommande, men att mobbning i skolorna skulle minska är det svårt att tänka sig även om det förekommer vid färre tillfällen i materialet under senare år. Däremot visar den ökande närvaron av ämnen som flyktingsolidaritet och rasism var det mer politiskt anknutna civilkuraget rör sig. Samtidigt går det också att tänka sig att dessa politiska tematiker varit närvarande under samtliga år, men får större genomslag genom antirasism och asylrättsaktivism under de senare åren, då det blir nyhetsstoff. Att göra en jämförelse av civilkuragediskursens trender med andra sociala strömningar vore därför intressant för att kunna svara tydligare på denna fråga.

Samhället uppskattar historier om hjältemod, om att slå underifrån och individer som kan

statuera exempel för andra - även i juridiska gråzoner. Att visa civilkurage är helt klart en viktig del av vårt samhälle, och kan såväl som för individer som för kollektiv vara en viktig strategi att säga ifrån, sätta ner foten eller göra sin åsikt hörd på. Men mediala diskurser kan svänga, förändras eller förskjutas av flera anledningar - men vad som tydligt är är att civilkurage återkommer i olika former år efter år. I och med att civilkuraget i nästan samtliga artiklar framställs som något som är bra och önskvärt i samhället - oavsett om den formuleras av statliga myndigheter, aktivister eller lärare - går det att förstå civilkuraget som en viktig del av vårt samhälle. Detta betyder förstås inte att civilkuraget ser likadant ut i alla olika sammanhang, utan snarare att vissa former av ingripanden verkar vara tydligare kopplade till civilkurage. Att handgripligen ingripa, att konfrontera personer som använder vålds eller rånare är en av de vanligaste metoderna - medan tekniker som att avleda uppmärksamhet eller att kollektivt försöka ändra på strukturer som skapar utsatta grupper inte alls är lika starkt kopplade till civilkuragediskursen. Hjältemodet verkar vara uteslutande för konfrontativa metoder, medan stöttande av utsatta väldigt sällan ses som det avgörande i en situation som kräver civilkurage. Genom att inkludera de grupper som strukturellt missgynnas i samhället i ett analysen och utövandet av civilkurage, skulle kanske ett annat, långsiktigt och kollektivt civilkurage kunna ta form. På så vis kan kollektiv skapa ett socialt ansvar där civilkuraget inte enbart handlar om enskilda individer som spontant avbryter våldsamma situationer, utan där det istället handlar om att bygga gemenskap och solidaritet.

FULLSTÄNDIG MATERIALLISTA

- Aftonbladet (2006)a. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10814702.ab>
- Aftonbladet (2006)b. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10743468.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2007)a. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article11270336.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2007)b. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article11202317.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2008)a. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article11591049.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2008)b. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article11548526.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2009)a. <http://www.aftonbladet.se/nojesbladet/musik/article12052644.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2010)a. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article12121156.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2010)b. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article12698346.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2011)a. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article14076068.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2011)b. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/vardagshjaltar/article13729035.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2012). <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article14624910.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2013)a. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article17807785.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2013)b. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17527380.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2013)c. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article16956128.ab>. Läst 161010.

- Aftonbladet (2014)a. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article19941395.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2014)b. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article19371189.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2015)a. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article21166562.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2015)b. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20746433.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2015)c. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/peterkadhammar/article20364653.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2016)a. <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article23553921.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2016)b. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/patriklundberg/article22762905.ab>. Läst 161010.
- Aftonbladet (2016)c. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article23134159.ab>. Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2006)a. <http://www.dn.se/arkiv/stockholm/sju-hjaltar-belonades-forcivilkurage/> Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2006)b. <http://www.dn.se/sthlm/polisen-folk-vagar-inte-vittna/> Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2007) a. <http://www.dn.se/arkiv/ledare/skydda-vittnet/>. Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2007)b. <http://www.dn.se/arkiv/stockholm/anton-abele-fick-pris-for-antivaldskamp/>. Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2008)a. <http://www.dn.se/nyheter/sverige/socialen-sparade-anonym-anmalare/>. Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2008)b. <http://www.dn.se/arkiv/sverige/hyresgaster-vill-slipa-3g-mast/>. Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2009)a. <http://www.dn.se/sthlm/haktade-utreds-for-extremistkoppling/> Läst 161010.
- Dagens Nyheter (2009)b. <http://www.dn.se/nyheter/sverige/lag-om-civilkurage-utreds/>.

Läst 161010.

Dagens Nyheter (2010)a. <http://www.dn.se/nyheter/sverige/vittne-grep-valdtaktsman/>.

Läst 161010.

Dagens Nyheter (2010)b. <http://www.dn.se/arkiv/kultur/jens-liljestrand-barnporrlagen-tillampas-pa-ett-kulturfientligt-satt-har-behovs/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2011)a. <http://www.dn.se/arkiv/nyheter/skarpta-passkrav-splittrar-familjer/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2011)b. <http://www.dn.se/arkiv/nyheter/brist-pa-civilkurage-kan-straffas/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2012)a. <http://www.dn.se/arkiv/kultur/vardagshjalten-som-fortsatter-att-vaxa/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2012)b. <http://www.dn.se/sthlm/sjukskoterska-far-pris-for-civilkurage/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2013)a. <http://www.dn.se/arkiv/ledare/utred-anonyma-vittnen/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2013)b. <http://www.dn.se/ledare/signerat/jo-missar-kontexten/> Läst 161010.

Dagens Nyheter (2014)a. <http://www.dn.se/arkiv/varlden/flyktingar-som-ska-vittna-halls-kvar-i-skandallagret/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2014)b. <http://www.dn.se/kultur-noje/kvinnan-med-vaskan-blir-konstverk-i-vaxjo/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2015)a. <http://www.dn.se/arkiv/kultur/konstnar-tar-kamp-for-damen-med-vaskan/> Läst 161010.

Dagens Nyheter (2015)b. <http://www.dn.se/debatt/nya-polisenheter-ska-skydda-demokratiska-friheterna/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2015)c. <http://www.dn.se/arkiv/ledare/terror-i-goteborg/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2016)a. <http://www.dn.se/kultur-noje/fler-anmalda-overgrepp-nu-far-festivalerna-hard-kritik/>. Läst 161010.

Dagens Nyheter (2016)b. <http://www.dn.se/ledare/signerat/erik-helmerson-civilkurage-att-hjalpa-flyktingar/>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2006)a. <http://www.gp.se/nyheter/sverige/han-f%C3%A5r-beh%C3%A5lla-sitt-hus-1.1219746>. Läst 161010.

- GöteborgsPosten (2006)b. <http://www.gp.se/ledare/ledare-30-4-nu-tas-fusket-p%C3%A5-allvar-1.1188194>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2007)a. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/hj%C3%A4ltar-r%C3%A4ddade-f%C3%B6rskola-1.1174586>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2007)b. <http://www.gp.se/ledare/ledare-18-12-det-kr%C3%A4vs-mod-att-inte-d%C3%B6da-1.1188796>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2008)a. <http://www.gp.se/nyheter/ekonomi/g%C3%B6mdaflyktingar-f%C3%A5r-sjukv%C3%A5rd-i-hemlighet-1.1209771>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2008)b. <http://www.gp.se/nyheter/v%C3%A4stsverige/unga-ska-l%C3%A4ra-sig-v%C3%A5ga-vittna-1.1200948>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2009)a. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/motvilliga-r%C3%A5noffer-br-k%C3%B6rde-ut-r%C3%A5nare-1.1112857>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2009)b. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/svenska-m%C3%A4ssan-vi-tar-inte-politisk-st%C3%A4llning-1.1112532>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2010)a. <http://www.gp.se/ledare/fler-modiga-l%C3%A4rare-beh%C3%B6vs-1.984039>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2010)b. <http://www.gp.se/ledare/gert-gelotte-h%C3%A5ll-rasisterna-utanf%C3%B6r-skolan-1.987324>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2010)c. <http://www.gp.se/ledare/ge-inte-efter-f%C3%B6r-hot-1.1038311>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2011)a. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/kampen-har-barab%C3%B6rjat-1.794297>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2011)b. <http://www.gp.se/nyheter/v%C3%A4rlden/brittiskt-hj%C3%A4ltemod-mitt-i-upploppen-1.843011>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2012)a. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/hj%C3%A4llbobr%C3%A5ket-islamism-eller-inte-1.626591>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2012)b. <http://www.gp.se/ledare/tiga-hj%C3%A4lper-ingen-1.627276>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2013)a. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/sk%C3%B6nt-att-detta-uppm%C3%A4rksammas-1.513090>. Läst 161010.
- GöteborgsPosten (2013)b. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/s%C3%A5-stoppage-mack%C3%A4garen-tjuven-1.543578>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2014)a.

<http://www.gp.se/nyheter/v%C3%A4stsverige/elever-vill-stoppa-sdu-bes%C3%B6k-1.472369>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2014)b. <http://www.gp.se/nyheter/sverige/wallenberg-hedras-av-usa-s-kongress-1.210886>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2015)a. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/de-r%C3%A4ddade-kvinna-undan-v%C3%A5ldsverkare-1.50209>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2015)b. <http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/grannar-ska-ingripa-vid-v%C3%A5ld-1.44080>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2016)a.

<http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/f%C3%B6rf%C3%B6ljdes-av-ok%C3%A4nd-man-p%C3%A5-vagnen-tills-medpassagerare-ingrep-1.143166>. Läst 161010.

GöteborgsPosten (2016)b. <http://www.gp.se/nyheter/sverige/nabil-jag-%C3%A4r-ingen-v%C3%A5ldt%C3%A4ktsman-1.1858016>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2006)a. <http://www.svd.se/freivalds-visade-kurage>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2006)b. <http://www.svd.se/friast-mojliga-konstkraver-statligt-beskydd>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2007)a. <http://www.svd.se/tryggare-kan-ingen-vara-eller>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2007)b. <http://www.svd.se/hogt-pris-for-rolf-nilsens-civilkurage>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2007)c. <http://www.svd.se/varfor-ska-hjaltemod-klandras>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2008)a. <http://www.svd.se/sakerheten-skarps-vid-kommunmote>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2008)b. <http://www.svd.se/nu-tar-den-juridiska-aktivismen-vid>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2009)a. <http://www.svd.se/aklagaren-efterlyste-civilkurage>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2009)b. <http://www.svd.se/fa-tjansteman-vagar-protestera>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2010)a. <http://www.svd.se/john-hron-pris-till-flicka-i-bjasta>. Läst

161010.

Svenska Dagbladet (2010)b. <http://www.svd.se/stark-skyddet-for-whistleblowers>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2011)a. <http://www.svd.se/lojligt-stolt-nar-jag-vagat-stoppa-brak>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2011)b. <http://www.svd.se/tabubelagd-spansk-historia-i-ny-belysning>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2012)a. <http://www.svd.se/vardagshjaltar>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2012)b. <http://www.svd.se/bradley-manning--forradare-och-frihetshjalte>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2012)c. <http://www.svd.se/ger-sken-av-att-vara-mindre-rasister-ande-egentligen-ar>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2013)a. <http://www.svd.se/natombudsman-smakar-beskt>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2013)b. <http://www.svd.se/trots-svarigheterna-jag-harblivit-snallare-och-modigare>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2014)a. <http://www.svd.se/artiklarna-en-skank-fran-ovan>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2014)b. <http://www.svd.se/civilkurage-kan-hyllas-eller-anmalas>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2015)a. <http://www.svd.se/sonen-talar-ut-om-handvaske-staty>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2015)b. <http://www.svd.se/siavosh-derakhti-jag-vill-sta-upp-for-andra>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2016)a. <http://www.svd.se/svara-tankar-skapar-modiga-manniskor>. Läst 161010.

Svenska Dagbladet (2016)b. <http://www.svd.se/samhallet-maste-markera>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2006)a. <http://www.sydsvenskan.se/2006-01-14/ingrep-mot-vald---riskerar-avsked>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2006)b. <http://www.sydsvenskan.se/2006-03-25/aven-ett-litet-knytt-kan-gora-nagonting>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2007)a. <http://www.sydsvenskan.se/2007-10-17/polisen-satsar-mot->

mobbnings. Läst 161010.

Sydsvenskan (2007)b. <http://www.sydsvenskan.se/2007-06-01/tre-anhallna-efter-knivoverfall-i-malmo>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2008)a. <http://www.sydsvenskan.se/2008-09-26/underskoterskor-far-inte-ringa-efter-ambulans>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2008)b. <http://www.sydsvenskan.se/2008-09-06/cancersjuk-fick-inte-sin-medicin>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2009)a. <http://www.sydsvenskan.se/2009-12-19/hon-prisas-for-sitt-civilkurage>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2009)b. <http://www.sydsvenskan.se/2009-04-18/hedersdoktor-med-civilkurage>. Läst 161010. Läst 161010.

Sydsvenskan (2010)a. <http://www.sydsvenskan.se/2010-10-30/pedagog-med-civilkurage>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2010)b. <http://www.sydsvenskan.se/2010-02-02/skolornas-arbete-mot-mobbning-sagas>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2011)a. <http://www.sydsvenskan.se/2011-04-10/ta-plats--dorrarna-oppnas>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2012)a. <http://www.sydsvenskan.se/2012-10-07/handlar-om-civilkurage>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2012)b. <http://www.sydsvenskan.se/2012-08-27/gloden-har-inte-slocknat>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2013)a. <http://www.sydsvenskan.se/2013-10-28/fler-vittnen-ger-polis-hopp-om-losning-pa-hatbrott>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2013)b. <http://www.sydsvenskan.se/2013-03-25/en-mangsidig-man-med-civilkurage>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2014)a. <http://www.sydsvenskan.se/2014-09-06/tillsammans-mot-hatet>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2014)b. <http://www.sydsvenskan.se/2014-07-07/tiggare-riskerar-mot-sparkar-och-spottloskor>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2015)a. <http://www.sydsvenskan.se/2015-11-21/omdiskuterad-staty-avtackt-i-varberg>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2015)b. <http://www.sydsvenskan.se/2015-02-24/hellre-statyer-utan-vald>.

Läst 161010.

Sydsvenskan (2016)a. <http://www.sydsvenskan.se/2016-06-07/busschauffor-hyllas-efter-ingripande>. Läst 161010.

Sydsvenskan (2016)b. <http://www.sydsvenskan.se/2016-04-07/sandakerskolan-vaktas-kvallstid-efter-nazistbesok>. Läst 161010.